Stellan Andersson

”I England levde vi ett ytterst sparsamt liv”

Ett internationellt kontaktnät i Alva och Gunnar Myrdals arkiv

Ett par av socialdemokratins mera framträdande personligheter under 1900-talet, Alva och Gunnar Myrdal, var vetenskapsmän och politiker. För dem handlade vetenskapen om samhället och om socialpolitik. Båda har genom sitt arbete under 1930-talet kommit att kallas för den sociala ingenjörskonstens främsta företrädare. I sitt arbete från 1930 *Vetenskap och politik i nationalekonomien* skrev Gunnar Myrdal:

> Vårt vetenskapliga mål måste vara att skaffa oss tillräcklig kunskap om den värld vi lever i för att även kunna förutsäga framtida utvecklingstrender och därigenom göra det möjligt att sätta in rationella åtgärder för att förändra dessa trender och därigenom förverkliga våra strävanden. Att fastställa vilka dessa strävanden böra vara ligger emellertid utanför vetenskapens område.

Att ”skaffa oss tillräcklig kunskap om den värld vi lever i” förutsatte tillgång till och utbyte av information om den vetenskapliga forskningens senaste resultat. Och detta förutsatte i sin tur tillgång till litteratur och till kontakter med andra forskare världen över. Hur ett internationellt, vetenskapligt kontaktnät byggdes upp och såg ut kan man undersöka i Alva och Gunnar Myrdals arkiv.[1] Genom några exempel vill jag här nedan peka på de möjligheter som finns för att genomföra en sådan studie. Deras arkiv, som sedan mitten av 1970-talet varit tillgängligt på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB), innehåller omfattande serier med korrespondens. Totalt rör det sig om cirka 400 volymer eller uppskattningsvis mer än 120 000 brev. Breven från 1930- och 1940-talen har använts av forskningen i viss utsträckning, men stora delar har ännu inte utnyttjats. Framför allt gäller det de mest omfattande samlingarna från 1950- till 1980-talen.

London, Kiel och USA

Redan under sina studier i nationalekonomi under Gustav Cassel, den tidens mest kände ekonom vid sidan av Keynes, blev det en självklarhet för Gunnar Myrdal att söka sig utomlands. Som doktorand tillbringade han, tillsammans med Alva, många månader i London och i Kiel. I sin delvis självbiografiska bok från 1982 *Hur styrs landet?* skrev Gunnar Myrdal:

> Jag fick så på våren 1925 ett resestipendium av Vetenskapsakademien på 2 500 kronor, det största som dittills givits. När Gustav Cassel kommit hem från akademins sammanträde ringde han mig mitt i natten för att tala om nyheten. Han visste vad det betydde för mig att få luft under vingarna. […] I England levde vi ett ytterst sparsamt liv och lyckades hålla oss kvar mer än ett halvår på de pengarna och ett stipendium på 700 kr som Alva fått. Tiden tillbragte vi mest i British Museum Reading Room, där hela världslitteraturen stod till vårt förfogande. Alva följde sina intressen i socialpsykologi.[2]

I London lärde de känna det danska paret Alf och Else-Merete Ross. Alf Ross, senare känd för generationer studenter som författare till boken *Varför demokrati?*, blev, som Gunnar Myrdal, starkt inspirerad av Axel Hägerström i Uppsala. Hur det gick till kan man spåra i deras brevväxling från slutet av 1920-talet. Paret Ross får representera kontakterna med nordiska vetenskapsmän. Genom inbjudningar till föreläsningar framför allt i Danmark och Norge under 1930-talet lärde Alva och Gunnar Myrdal känna många nordiska forskare, inte minst i diskussionerna om befolkningsfrågans lösning.[3]

Gunnar Myrdal kom också från 1926 att arbeta nära Gösta Bagge, professor och föreståndare för Socialvetenskapliga institutet, vilket i stor utsträckning finansierades med medel från den amerikanska Rockefeller Foundation. Gösta Bagge hade sedan många år goda kontakter med de amerikanska ekonomerna, vilket skulle visa sig nyttigt för Gunnar Myrdal, när han som Rockefeller-stipendiat under läsåret 1929-1930 tillbringade stor del av detta år vid olika amerikanska universitet. Genom Cassels och Bagges rekommendationsbrev lärde han känna den tidens främsta institutionella ekonomer, som professorerna John R. Commons vid University of Wisconsin och Wesley C. Mitchell vid Columbia University i New York. De viktigaste kontakterna för Alva och Gunnar Myrdal under detta läsår var i första hand med de amerikanska sociologerna. Med den amerikanska sociologins fader W.I. Thomas och hans hustru Dorothy S. Thomas blev de mycket nära vänner. Paret Thomas bilade genom Europa och Sverige tillsammans med och tillbringade stor tid hos Alva och Gunnar Myrdal sommaren 1931. Dorothy S. Thomas var under många år engagerad i ett stort forskningsprojekt i Stockholm under Myrdals ledning om populationsförändringar. Korrespondensen mellan de båda paren omfattar flera hundra sidor.[4] Alva Myrdal besökte under amerikavistelsen många institutioner av intresse för hennes verksamhetsområden: psykologi, sociologi och barnuppfostran. Vid Columbia University tog Robert Lynd, som 1929 publicerat den berömda boken *Middletown,* hand om henne. (Alva Myrdal planerade efter hemkomsten till Sverige att göra en liknande bok om Västerås). Barnpsykologen Charlotte Bühler imponerade djupt på Alva Myrdal. I Chicago lärde Alva och Gunnar känna de båda framstående sociologerna William Fielding Ogburn och Ernst W. Burgess.[5]

Från Kiel, där Gunnar Myrdal fått många vänner vid sina besök i mitten av 1920-talet, kom Gerhard Mackenroth. Han tillbringade en tid i slutet av 1920-talet vid Stockholms högskola som Rockefellerstipendiat. Mackenroth blev Myrdals tyske översättare till *Politik och vetenskap i nationalekonomin,* men också till *Der Gleichgewichtsbegriff als Instrument der geldtheoretishen Analyse,* publicerad i F. A. Hayeks *Beiträge zur Geldtheorie,* Wien 1933. I den omfattande korrespondensen mellan Myrdal och Mackenroth (nära 300 brev) finns ursprunget till de nationalekonomiskt båda viktiga begreppen *ex ante* och *ex post.*[6] Genom Mackenroths arbete kom Gunnar Myrdal i kontakt med andra kollegor i Tyskland och Österrike. I en del fall kom han att bli den som, när de flydde undan nazismen till Sverige, gav dem stöd och sysselsättning, bland andra Rudolf Meidner, Rudolf Heberle, Fritz Croner, Theodor Geiger.[7] Också dessa är representerade i brevsamlingen.

Genève och Stockholm

Efter återkomsten till Europa sommaren 1930 förordnades Gunnar Myrdal som professor vid Institute univesitaire des hautes études internationales i Genève för det kommande läsåret 1930-1931. Här skulle han komma att göra bekantskap med flera lärare och studenter som senare skulle spela viktiga roller på andra arenor, som österrikaren Egon Glesinger, som under alla år fram till sin död i mitten av 1970-talet, skulle vara en av Gunnar Myrdals närmaste vänner och rådgivare.

Glesinger blev efter kriget verksam inom FAO, Food and Agriculture Organization of the United Nations, i Rom. (I flera hundra brev mellan Glesinger och Myrdal kan man följa de bådas arbete.) Robert B. Schwenger, en annan student i Genève, kom också att bli Alva och Gunnar Myrdals nära vän, senare verksam inom den amerikanska administrationen under många år. Hal B. Lary skulle bli Gunnar Myrdals medarbetare i Genève 20 år senare. Alva Myrdal fortsatte sina studier i barnpsykologi, nu under Piaget.

Som en av ekonomerna i den så kallade Stockholmsskolan lärde Gunnar Myrdal under 1930-talet känna ekonomer från bland annat London School of Economics, när de besökte Sverige, som David V. Glass och Hugh Dalton, senare finansminister i Attlee-regeringen. Sommaren 1936 skrev Hugh Dalton och Gunnar Myrdal en gemensam promemoria ”The Financial Problems of the French Government”, med råd till Leon Blums folkfrontsregering, som under ordningsarbetet av Myrdalarkivet i mitten av 1970-talet återfanns som en bilaga till ett Dalton-brev.[8]

USA och Stockholm i flera vändor

Åren 1938-1942 tillbringade Alva och Gunnar Myrdal den mesta tiden i USA, där Gunnar Myrdal skrev sitt mest kända vetenskapliga verk, *An American Dilemma* (1944). Carnegie Corporation, som finansierade studien, ställde stora resurser till Gunnar Myrdals förfogande och praktiskt taget alla kvalificerade forskare inom området kom på ett eller annat sätt att arbeta för projektet. Vid sidan av de mindre delar av arbetspapper och korrespondens som finns bevarade i Gunnar Myrdals arkiv, finns två rullar mikrofilm översända till ARAB i oktober 1974 från Carnegie Corporation.[9] Till Gunnars medarbetare hörde bland andra Ralph J. Bunche, som blev Dag Hammarskjölds närmaste man i Förenta nationerna. Arnold Rose, senare professor vid University of Minnesota, var den som tillsammans med Richard Sterner, bistod Gunnar Myrdal mest i slutfasen av arbetet. Samtidigt skrev Alva Myrdal sin sammanfattning av 1930-talets diskussioner i Sverige om befolkningsfrågan för amerikansk publik. Den publicerades 1941 under titeln *Nation and Family*.[10] Alva Myrdal var verksam både i den internationella organisationen för yrkeskvinnor, IFBPW, International Federation of Business and Professional Women, och i den internationella organisationen för kvinnor inom universitetsvärlden, IFUW, International Federation of University Women. I båda organisationerna lärde hon känna många av den tidens mest framstående kvinnor inom den akademiska världen. Med IFUW:s hjälp fick hon senare underlag från många länder till boken *Women's Two Roles,* som hon skrev tillsammans med den engelska sociologen Viola Klein. Boken publicerades 1956. Korrespondensen mellan Alva Myrdal och Viola Klein är mycket omfattande.

Hösten 1943 gjorde Gunnar Myrdal på nytt en resa till USA på den svenska regeringens uppdrag för att i diskussioner med ekonomer i administrationen och vid de olika universiteten söka klarlägga den internationella ekonomiska utvecklingen efter krigsslutet. Han besökte bland andra Alvin H. Hansen och Gottfried von Haberler vid Harvard University, ekonomer som han sedan tidigt 1930-tal haft kontakt med.

Gunnar i Genève, Alva i Paris

När Gunnar Myrdal våren 1947 utsågs till generalsekreterare för den nybildade regionala organisationen inom FN, the Economic Commission for Europe, bestämde han sig tidigt för att till den knyta de mest kvalificerade ekonomerna för att analysera situationen i ett sargat Europa och uti

från dessa analyser rekommendera de olika regeringarna lämpliga handlingsalternativ. Från USA kom bland andra Walt W. Rostow, senare president John F. Kennedys utrikespolitiske rådgivare, Charles Kindleberger, och Hal B. Lary. Från Cambridge i England kom Nicholas Kaldor, senare ekonomisk expert i Wilson-regeringen, från Belgien Albert Kervyn och från Sovjetunionen E.M. Chossudovsky. I en utförlig serie handlingar med PM och korrespondens i Myrdalarkivet kan man följa arbetet i ECE från Marshallhjälpens dagar i juni 1947 genom kalla krigets mest kylslagna period till ett betydligt mer storpolitiskt avspänt klimat sommaren 1957, då Gunnar Myrdal lämnade sin post. I ECE's årliga *Economic Survey of Europe* kan man studera resultatet av deras arbete.

1949 blev Alva Myrdal direktör för FN:s Department of Social Affairs, där hon direkt under Trygve Lie var ansvarig för sociala välfärdsfrågor, socialpolitik och befolkningsfrågor. I den tjänsten fick hon många tillfällen till överläggningar med världens ledande vetenskapsmän på respektive område. Samma år publicerade hon tillsammans med Paul Vincent för Unesco:s räkning en av de första studierna över den framtida befolkningsutvecklingen i världen: *Are We too Many?* Två år senare blev hon chef för Unesco:s socialvetenskapliga avdelning i Paris. Här blev hon initiativtagare till och ansvarig för att de internationella vetenskapliga organisationerna för bland annat sociologi, psykologi och statsvetenskap kunde återuppta sin verksamhet, som legat nere sedan kriget. Brevsamlingen från denna tid vittnar om hennes omfattande kontakter, med till exempel Julian S. Huxley. De underutvecklade ländernas situation kom vid denna tid att allt mer sättas i strålkastarljuset. För Unescos räkning besökte Alva Myrdal för första gången olika vetenskapliga konferenser i Indien och Japan, där hon nu knöt kontakter som senare skulle bli viktiga.

Tredje världen – New Delhi

Gunnar Myrdal ville, liksom många av hans samtida ekonomkollegor, från 1953 ägna sina krafter åt att studera utvecklingen i de så kallade underutvecklade länderna. Det skulle ta fyra år innan han helt frigjort sig från sina åligganden i Genève och innan han ordnat med finansieringen av det projekt, som femton år senare skulle bli mastodontverket *Asian Drama* (1968). Under åren fram till 1957 gjorde han därför parallellt med ECE-tjänsten en rad förstudier och resor, där många av samtidens vetenskapliga experter konsulterades av Gunnar Myrdal. Ett första större sådant arbete gjorde han inför en serie föreläsningar till Columbiauniversitetes 200-årsjubileum 1954. Här kan man i arkivmaterialet i detalj följa hur det som blev boken *An International Economy*, 1956, växte fram i ständigt av många kollegor omlästa och kommenterade versioner. 1955 höll han en serie föreläsningar i Kairo som blev boken *Economic Theory and Under-developed Regions*, 1957.

Flera resor i regionerna runt Indien och Pakistan, till Mellanöstern, till de sydliga delarna av Sovjetunionen, och givetvis rundresor i Indien och Pakistan, ledde till en mängd kontakter med forskare vid olika universitet, och vid de olika regeringsadministrationerna, som arbetade med dessa områden. I Indien var hans motsvarighet, chefen för ECAFE, FN:s Economic Commission for Asia and Far East, Dr. Palamadi S. Lokanathan, honom till mycket stor hjälp att knyta rätt kontakter vid de olika indiska universiteten. Heinz W. Arndt vid universitetet i Canberra arrangerade hösten 1957 en omfattande turné för Gunnar Myrdal vid de australiensiska universiteten.

Från 1957, då Gunnar Myrdal tillbringade en lång tid i New Delhi, där Alva Myrdal 1955 blivit svensk ambassadör, växer hans korrespondens med kollegorna världen över. Somrarna tillbringade han i regel i Balliol College i Oxford där vännerna, med professorerna Thomas Balogh

och Paul Streeten i spetsen, tog hand om honom.[11] Samtidigt växte hans åtaganden att som gästföreläsare vid i första hand de stora amerikanska universiteten, men även i många andra länder världen över, tala om sitt arbete och som han sade "the world at large". Gunnar Myrdal blev en i det "jet-set" som flög världen runt och föreläste på de stora internationella konferenserna.

Mellan Världen och Sverige

När Alva och Gunnar Myrdal våren 1961 återvände hem till Sverige var de båda mer etablerade på den internationella arenan än den svenska. Alva Myrdal kom under de följande åren genom sitt arbete i nedrustningsförhandlingarna i Genève i kontakt med de vetenskapliga experterna på detta område, som Henry A. Kissinger, Jerome Wiesner och Herbert F. York. Men också hennes andra roller – som riksdagsledamot, delegat i FN, statsråd och ordförande i till exempel utredningen om framtidsstudier *Att välja framtid* – ledde till olika vetenskapliga kontakter fram till 1973, då hon lämnade sina uppdrag i Sverige. Gunnar Myrdal kom med sin personliga professur och det av honom nystartade Institutet för internationell ekonomi, och en rad andra uppdrag, bland annat som ordförande i SIPRI (Stockholms internationella fredsforskningsinstitut) och Latinamerikainstitutet, att ständigt ha kontakter med vetenskapsmän i andra länder.

Om vi analyserar materialet i Gunnar Myrdals brevsamling under perioden 1961-1973 kan vi i korthet konstatera några saker. Korrespondensen var så omfattande, att han (eller hans sekreterare) i sina pärmar bevarade den först sorterad efter år, sedan efter land i alfabetisk ordning. Inom varje land förvarades breven i alfabetisk ordning efter brevskrivarens namn eller institutionens namn. Totalt mottog han under denna tid över 15 000 brev och skickade själv nära 13 000 (bevarade svarskopior av i regel dikterade brev). Av dessa kom cirka 11 000 från utlandet (och han skickade cirka 10 000). Den största korrespondensen hade han med USA; tog emot cirka 5 500 (skickade 4 700), England 900 (700) och Indien 450 (400). Med de nordiska länderna var också kontakterna livliga: Danmark 200 (150), Finland 120 (120) och Norge 250 (200).

I stort sett är alla länder representerade i materialet. Den mesta korrespondensen är med akademiska kollegor vid olika universitet, eller med vetenskapliga tidskrifter, eller med förlag som svarar för översättningar och försäljning av hans böcker. Tittar vi mer i detalj på till exempel den amerikanska korrespondensen finns där alla de stora universiteten representerade, som California (Berkeley, Los Angeles, La Jolla), Columbia, Harvard, Illinois, Indiana, Kansas, Michigan State, Ohio, Pennsylvania, Stanford, Texas, Wayne State, Wisconsin och Yale. Tittar vi på vilka professorskollegor han har störst korrespondens med är det med de gamla vännerna, som William J Barber, Kenneth E. Boulding, John Kenneth Galbraith, Alvin Hansen, Charles P. Kindleberger, bröderna Eugene V. och Walt W. Rostow och George E. Wilson, men också många yngre som vill ha råd i olika frågor finns representerade. En del av dem blev också, liksom ekonomer från andra länder, engagerade i forskningsprojekt tillsammans med Institutet för internationell ekonomi, som Alvin Hansen.

Hösten 1973 lämnade Alva och Gunnar Myrdal Sverige för att under de kommande åren tillbringa en stor del av sin tid vid amerikanska universitet som gästprofessorer. Först vid Center for the Study of Democratic Institutions i Santa Barbara, Kalifornien, där Gunnar Myrdal på nytt tog upp den amerikanska rasfrågan. Avsikten var att han skulle skriva en bok *An American Dilemma Revisited.* Alva Myrdal arbetade där, men också vid MIT, Massachusetts Institute of Technology, i Cambridge, Mass., med sin bok *The Game of Disarmament.* Gunnar Myrdal kom följande år att vid City College of the City University of New York samarbeta med professor Kenneth B. Clark. Ett läsår tillbringade man vid University of Texas i Austin. Deras fortsatta ve

tenskapliga arbete ledde givetvis till att både gamla kontakter upprätthölls, som Alva Myrdals med Elisabeth Mann Borgese angående militariseringen av oceanerna, och till att nya skapades. Under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet kom Gunnar Myrdal att bli allt populärare i Japan, med en stor korrespondens och föreläsningsturnéer som följd. Bådas nobelpris, Gunnar Myrdals i ekonomi 1974 och Alva Myrdals fredspris 1982, ledde också till en omfattande korrespondens. Inte minst bekräftar Gunnar Myrdals nära fyrtio och Alva Myrdals dryga tiotal hedersdoktorat världen över deras unika internationella vetenskapliga ställning.

NOTER

1. För en beskrivning av arkivet se Stellan Andersson: On the value of personal archives. Some examples from the archives of Alva and Gunnar Myrdal – with a main focus on Gunnar, i *Nordeuropaforum* Berlin 1999:1, s 15-32.
1. *Gunnar Myrdal. Vägvisare*. Urval och kommentarer av Örjan Appelquist och Stellan Andersson, Stockholm 1998, s 37.
3. Cecilie Stokholm Banke: *Den sociale ingeniørskunst i Danmark. Familie, stat og politik fra 1900 til* 1945. Roskilde 1999.
4. E Stina Lyon: The Myrdals and the Thomases 1930-1940. The Trials and Tribulations of a Cross-Atlantic Research Collaboration, i *Mirrors and Windows. Essays in the History of Socilogy*. Ed.: Janusz Mucha. Torun 2001, s 219-234.
5. Om Amerikaresan och kontakterna där, se: Jan Olof Nilsson: *Alva Myrdal – en virvel i den moderna strömmen*. Stockholm 1994, s 138 ff.
6. Översättaren till den engelska versionen av Vetenskap och politik i nationalekonomin, Paul Streeten vid Oxford University, skulle också komma att spela en betydelsefull roll i Gunnar Myrdals liv. Korrespondensen dem emellan är mycket omfattande.
7. Se till exempel Rudolf Meidners inledning: Gunnar Myrdal – några reminiscenser och lärdomar, i *Gunnar Myrdal. Vägvisare*, s 14.
8. Denna PM kom 1978 att publiceras under titeln "Un parallèle: le Front populaire (1936, le premier gouvernement Blum) [Orig. titel: A Parallel: The First Blum Government 1936. A Footnote to History.), i *Solutions socialistes. À propos de "La transition socialiste"*. Ed.: Serge-Christophe Kolm. Paris 1978, s 143-146.
9. Om diskussionerna som föregick erbjudandet se Gunnar Myrdals egna ord i *Hur styrs landet*, Stockholm 1982, kapitel VIII, not 6, s 280-281. Se även standardverken om Gunnar Myrdals bok av Walter A. Jackson: *Gunnar Myrdal and America's conscience. Social engineering and racial liberalism, 1938-1987*. Chapel Hill/London 1990, och David W. Southern: *Gunnar Myrdal and black-white relations. The use and abuse of "An American Dilemma", 1944-1969*. Baton Rouge 1987 (1994). Se även jubileumsnumret av Amerikanska vetenskapsakademiens tidskrift *Daedalus*, 1995, vinternumret, som helt ägnas Myrdals bok. Originalhandlingarna till forskningsprojektet *Carnegie-Myrdal study of the negro in America. The negro in America,* förvaras i The New York Public Library's Schomburg collection. De finns mikrofilmade på 13 rullar utgivna av Kraus-Thompson organisation. Gunnar Myrdal skriver själv om sitt arbete i artikeln Gunnar Myrdals 'An American Dilemma' - har det blivit löst?, i *I stället för memoarer*. Stockholm 1972, s 296-309. Se även den postumt utgivna boken av Gunnar Myrdal: *Historien om An American Dilemma*. Stockholm 1987.
10. Översättning till svenska 1944 under titeln *Folk och familj*. I en amerikansk nyutgåva 1968 från MIT Press skrev vännen Daniel P. Moynihan en introduktion.

11. På Arbetarrörelsens arkiv finns ett femtiotal volymer från Gunnar Myrdals arbete med *Asian Drama,* på Kungliga bibliotekets handskriftsavdelningen ytterligare ett stort antal. Vid sidan av den vetenskapliga korrespondensen är här, liksom vad gäller alla Gunnar Myrdals böcker, hans korrespondens med förlag världen över av stort intresse. Från slutet av 1930-talet skrev Gunnar Myrdal på engelska, men hans böcker översattes till ett stort antal språk, från arabiska till urdi. *Asian Drama* har nyligen översatts till kinesiska.

Bidraget bygger i allt väsentligt på materialet i Alva och Gunnar Myrdals arkiv. Någon undersökning med den här redovisade speciella utgångspunkten och som bygger på detta arkiv har mig veterligen ännu inte gjorts.

Stellan Andersson är arkivarie.